

مقاله پژوهشی: الگوی پارادایمی جهاد سازندگی بر اساس گفتمان ولایت فقیه،

قانون اساسی و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران

غلامحسین فراهانی، علیرضا افشارحسین میرزایی^۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۷/۱۵

چکیده

جهاد سازندگی از نهادهای برخاسته از انقلاب اسلامی بود که در مدت حیات سازمانی خود منشأ اثرات فراوانی در حوزه عمران و آبادانی روستاها و همچنین جنگ تحمیلی گردید. با توجه به اینکه ابعاد مدیریتی این نهاد در قالب الگویی نظام‌مند براساس گفتمان ولایت فقیه، قانون اساسی و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران ارائه نگردیده و ضرورت وجود یک الگوی علمی برای استفاده از دستاوردهای این نهاد، تحقیق مذکور با هدف دستیابی به الگوی پارادایمی جهاد سازندگی انجام گردید. این پژوهش کیفی و کاربردی- توسعه‌ای بوده و با استفاده از نظریه داده‌بنیاد انجام شد. در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی، شرایط علی شامل جهان‌بینی اسلامی، گفتمان ولایت فقیه و اصول مرتبط با قانون اساسی بوده و مقوله‌محوری شامل دکترین و سیاست‌ها است. راهبردها در قالب شش مقوله برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت و رهبری، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا، نظارت و ارزیابی تبیین گردید. شرایط زمینه‌ای شامل مطالبه‌گری و خواست عمومی مردم، مشارکت آحاد مردم، روحیه جهادی، انگیزه غیرمادی، وحدت و همدلی بین مردم و مسئولین بوده و همچنین شرایط مداخله‌گر شامل عدم نگرش جهادی، ساختار غیر جهادی، غیر پویا و ناکارآمد و قوانین و مقررات متعارض می‌باشد و پیامد اجرای راهبردها استواری اسلام ناب محمدی^(ص)، گسترش عدالت اجتماعی، رشد اخلاق و معنویت، سازندگی روستاها، خودکفایی و فقرزدایی خواهد بود.

کلید واژه‌ها: جهاد سازندگی، گفتمان ولایت فقیه، مدیریت راهبردی، الگوی پارادایمی.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. رئیس هیئت عالی اندیشه‌ورزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

۳. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی و نویسنده مسئول mirzaeeh23@yahoo.com

مقدمه

حضرت امام خمینی^(ره) در ۲۶ خرداد ۱۳۵۸، ضرورت تشکیل جهاد سازندگی را به‌منظور آبادانی روستاها اعلام کرد و جهاد سازندگی در ۲۷ خرداد تشکیل شد. طبق اساسنامه جهاد سازندگی، هدف از تشکیل این نهاد، بسیج امکانات و استعداد‌های مردم و دولت برای همکاری در امور تهیه و اجرای سریع طرح‌های سازندگی با توجه و تأکید بر نیازهای روستاها و نقاط دورافتاده اعلام گردید.

پس از فرمان حضرت امام^(ره)، جهاد با دو حرکت و هدف اصلی در سازندگی کشور قدم برداشت:

- ۱- رفع محرومیت از روستاهایی که از ساده‌ترین امکانات رفاهی نیز محروم بودند.
- ۲- تأمین درآمد کافی و ایجاد اشتغال در روستاها و درنهایت رشد و شکوفایی کشاورزی و خودکفایی (ایروانی، ۱۳۷۷: ۱۸۴).

جهاد سازندگی از جمله نهادهای انقلابی بود که به‌عنوان بخش‌های عینیت‌یافته تفکر انقلاب اسلامی و محصول یک اعتقاد هماهنگ و یک تفکر سازمان‌یافته با اشکال مختلف پس از پیروزی انقلاب و در حاکمیت نظام جمهوری اسلامی ایران به وجود آمد. خصوصیات نهادهای انقلابی را می‌توان به این ترتیب برشمرد:

۱. حذف تشریفات اداری و کاغذبازی؛
۲. سرعت عمل در ارائه خدمات به مردم؛
۳. تصدی جوانان و کارمندان متعهد و دلسوز انقلابی؛
۴. پرورش استعداد نیروهای متعهد و دلسوز و ظهور ابتکار و خلاقیت در آنان؛
۵. ایجاد نمونه و الگو برای ادارات و مؤسسات باقیمانده از رژیم طاغوت (فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۱۲).

در مدیریت الگو و الگوسازی از اهمیت خاصی برخوردار است. افراد با ایجاد الگوهای جدید ذهنی و عملی و تبادل آن‌ها با یکدیگر موجبات رشد، شکوفایی، خلاقیت و خدمت‌رسانی را فراهم می‌کنند. بررسی سازمان‌های موفق به‌عنوان یک الگو، در قالب شناسایی ویژگی‌ها و اجزاء امکان‌پذیر است. در جهان الگوهای موفق سازمانی متعددی

وجود دارند، ولی تقلید محض از آن‌ها به دلیل عدم تناسب شرایط آن‌ها با جامعه ایرانی، نوعی احساس بی‌هویتی را پدید می‌آورد (احمدی، ۱۳۸۸: ۶).

در مقطع زمانی فعالیت جهاد و در اثر تجارب حاصله از سازندگی در روستاها و همچنین جنگ تحمیلی، یک نوع الگوی مدیریت بومی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و انقلابی شکل گرفت ولی از طریق چارچوب‌های علمی، ارزیابی و ثبت و تدوین نگردید. اهمیت انجام این پژوهش از دو بُعد علمی جهت توسعه علم و عملی جهت کاربرد در فرآیند مدیریت راهبردی سازمان‌های اجرایی قابل طرح می‌باشد. ضمن اینکه سامانه مدیریتی حال حاضر کشور در بخش توسعه روستایی با چالش‌های فراوانی مواجه بوده و در صورت عدم انجام این تحقیق، عملاً تجارب مدیریتی چندین‌ساله نظام در بخش توسعه و عمران روستاها و البته تجربه سازندگی در سایر بخش‌های مرتبط با حوزه مأموریت جهاد سازندگی از بین رفته و در حقیقت نظام اداری کشور از این فرصت بی‌بهره خواهد گردید.

قلمرو زمانی تحقیق از سال ۱۳۵۸ (زمان تشکیل نهاد جهاد سازندگی) تا سال ۱۳۷۹ (انحلال وزارت جهاد سازندگی) است.

با توجه به فقدان الگوی پارادایمی جهاد سازندگی بر اساس گفتمان ولایت‌فقیه، قانون اساسی و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران، پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با هدف ارائه این الگو جهت استفاده در اداره کشور و بهره‌برداری فراملی ارائه گردید.

سؤال اصلی این پژوهش این است که: الگوی پارادایمی جهاد سازندگی براساس گفتمان ولایت‌فقیه، قانون اساسی و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

پیشینه‌شناسی و مبانی نظری تحقیق

پیشینه تحقیق

به استناد جستجو با کلیدواژه‌های جهاد و جهاد سازندگی در پورتال‌های پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، وابسته به وزارت علوم تحقیقات و فناوری (ایرانداک)، پایگاه سیویلیکا و وزارت جهاد کشاورزی، نتایج زیر به دست آمد:

در سال ۱۳۹۳ تحقیقی با عنوان «شناسایی و تبیین ابعاد مدیریت جهادی بر اساس تئوری داده‌بنیاد» توسط میلاد شمعی کوهپائی و محمدرضا اسمعیلی گیوی انجام گردید که به این نتیجه رسیدند، مدیریت جهادی دارای ابعاد اصلی ارزش، نگرش و رفتار در بُعد فردی و فرهنگ، ساختار و فرآیند در بُعد سازمانی می‌باشد که خود به مقوله‌های فرعی تقسیم می‌شوند.

دکتر علیرضا علی‌احمدی و حسین وحیدی منفرد در سال ۱۳۹۲ تحقیقی را با عنوان «ساختار تشکیلات جهادی بر مبنای الگوی سیستمی مدل‌گرا» انجام دادند که نتیجه آن ارائه یک الگوی سیستم کمال‌گرا با توجه به ارزش‌های اسلامی بود.

نتیجه تحقیق مصطفی خواجه نادری، سید محسن علامه و مهدی ناظمی اردکانی در سال ۱۳۹۲ با عنوان بررسی و تبیین الگوی مدیریت جهادی از منظر بنیان‌گذاران نهادهای انقلاب اسلامی در چارچوب الگوی سازمان‌های تحول‌آفرین ۷۵ مک کینزی، این بود که مهم‌ترین شاخص تحول و موفقیت نهادهای انقلاب اسلامی، روحیه‌ای است که در اصطلاح، روحیه جهادی نامیده می‌شود. منظور از الگوی مدیریت جهادی، سبک و شیوه‌ای از مدیریت است که برگرفته از این روحیه باشد.

پیمان آرمند و رضا ذبیحی طاری در سال ۱۳۸۸ تحقیق «بررسی سبک مدیریت جهادی و سایر سبک‌های مدیریتی» را انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که نمی‌توان سبک مدیریت جهادی را در هیچ‌یک از سبک‌های مدیریت کلاسیک و نوین جای داد. ویژگی‌های مدیریت جهادی مثل ارزش‌مداری، اعتماد و ایمان به کار و خدمت به مردم در زمانی که همراه با رویکرد مشارکتی باشد، کرامت بخشیدن به انسان‌ها را اصلی‌ترین هدف خود می‌بیند. مدیریت جهادی ضمن تلاش در جهت افزایش ظرفیت‌های تولیدی، تحول نهادهای اجتماعی و نظام بهره‌برداری را نیز در دستور کار خود دارد.

دکتر محمدجواد ایروانی (۱۳۷۷) در خصوص نهادگرایی و جهاد سازندگی به این نتیجه رسید که جهاد سازندگی دارای ویژگی‌های نهاد (مردم‌گرایی، ارزش‌مداری، انعطاف‌پذیری، استمرار و پویایی) بوده و دارای ویژگی‌های فراتر از ویژگی‌های

شناخته شده نهاد؛ یعنی (خودباوری، نوگرایی، دین‌محوری، ولایت‌مداری و فرهنگ خاص سازمانی) می‌باشد.

قابل ذکر است که این پژوهش اولین موردی است که به ارائه الگوی پارادایمی جهاد سازندگی براساس گفتمان ولایت‌فقیه، قانون اساسی و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد و از این حیث پژوهش‌های مذکور سابقه‌ای ندارند.

واژه‌شناسی جهاد

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تبیین مفهوم جهاد می‌فرماید: معیار جهاد، شمشیر و میدان جنگ نیست. معیار جهاد، همان چیزی است که امروز در زبان فارسی ما، در کلمه مبارزه وجود دارد. فلانی آدم مبارزی است، فلانی آدم مبارزی نیست، نویسنده مبارز، نویسنده غیر مبارز، عالم مبارز، عالم غیر مبارز، دانشجوی مبارز و طلبه مبارز؛ دانشجوی غیر مبارز و طلبه غیر مبارز، جامعه مبارز و جامعه غیر مبارز. پس جهاد؛ یعنی مبارزه. در مبارزه دو چیز حتماً لازم است: یکی اینکه در آن، جدّ و جهد و تحرکی باشد. انسان در رختخواب یا در پستوی خانه که نمی‌تواند مبارزه کند! در مبارزه، باید جدّ و جهدی وجود داشته باشد. اگرچه در صُورِی، مبارزه با نفس هم میدان‌هایی دارد که حالا مثال‌هایی که می‌زنیم، برای مبارزات اجتماعی و این‌ها است. پس اول اینکه در آن، جدّ و جهد و تلاش و تحرک باشد. دوم اینکه، در مقابلش دشمنی باشد. مبارزه، در آنجا که دشمن نیست، معنا ندارد. پس جهاد متقوم بر این دو رکن است: یکی اینکه در آن جدّ و جهد باشد. دیگر اینکه، در مقابل دشمن باشد (مقام معظم رهبری در شروع درس خارج فقه ۷۳/۶/۲۰).

انواع جهاد

مقام معظم رهبری انواع جهاد را به این شرح تبیین می‌فرماید: کسی خیال نکند که جهاد همان جهاد مسلحانه را می‌گوییم؛ نه جهاد علمی و مالی و اقتصادی و جهاد در سنگر سازندگی که همه در جای خود محفوظند و فضیلت دارند، تمام شده است. البته فضیلت جهاد مسلحانه با فضیلت‌های دیگر قابل مقایسه نیست. میدان این جهاد، میدان بازی است.

خود این هم فرصت دیگری است. این‌ها نعم الهی هستند و شما باید از این فرصت‌ها استفاده کنید. این فرصت‌ها، از شما مجموعه‌ای به وجود آورده است که افرادش می‌توانند به آن کمال بشری برسند (بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه، ۱۳۷۳/۶/۲۹).

همچنین در فرازی دیگر می‌فرمایند: بسیج عرصه جهاد است، نه قتال. قتال یک گوشه‌ای از جهاد است. جهاد یعنی حضور در میدان با مجاهدت، با تلاش، با هدف و با ایمان؛ این می‌شود جهاد. لذا «جاهدوا بأموالکم و أنفسکم فی سبیل الله»؛ جهاد با نفس، جهاد با مال. جهاد با نفس کجاست؟ فقط به این است که توی میدان جنگ برویم و جانمان را کف دست بگیریم؛ نه، یکی از انواع جهاد با نفس هم این است که شما شب تا صبح را روی یک پروژه تحقیقاتی صرف کنید و گذر ساعات را نفهمید. جهاد با نفس این است که از تفریحتان بزنید، از آسایش جسمانی‌تان بزنید، از فلان کار پرپول و پردرآمد، به قول فرنگی‌ها پولساز بزنید و تو این محیط علمی و تحقیقی و پژوهشی صرف وقت کنید تا یک حقیقت زنده علمی را به دست بیاورید و مثل دسته‌گل به جامعه‌تان تقدیم کنید؛ جهاد با نفس این است. یک قسمت کوچکی هم جهاد با مال است (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۳۸۹/۴/۲).

فضیلت جهاد

آیات و روایات متعددی در فضیلت جهاد و علو درجات و جایگاه مجاهدین فی سبیل الله وجود دارد تا جایی که خداوند متعال در سوره نساء آیات ۹۵ و ۹۶ به برتری داشتن مجاهدان راه خدا اشاره نموده است و می‌فرماید: مؤمنان خانه نشسته (و جهاد نکرده) که ناراحتی و زینانی ندیده‌اند با مجاهدانی که در راه خدا با مال و جان خود جهاد می‌کنند، یکسان نیستند. همچنین در سوره صف و آیات ۱۰ تا ۱۲ جهاد را تجارت سودمند برمی‌شمارد و می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید آیا شما را به تجارتی راهنمایی کنم که شما را از عذابی دردناک می‌رهاند؟ به خدا و فرستاده‌اش ایمان بیاورید و در راه خدا با مال‌ها و جان‌هایتان جهاد کنید؛ این برای شما، اگر بدانید، بهتر است.

پیامبر اسلام (ص) جهاد را فضیلت برتر دانسته و می‌فرماید: هر کس جهاد را رها کند و کنار بگذارد، به ذلت و فقر و بی‌دینی دچار می‌شود، خداوند امت مرا با گام‌های اسب‌ها و ضربه نیزه‌ها بی‌نیاز ساخته است (وسائل الشیعه، ج ۱۱: ۵).

حضرت علی (ع) جهاد را خاص مؤمنین راسخ دانسته و می‌فرماید: به‌راستی، جهاد دری از درهای بهشت است که خداوند آن را برای دوستان برگزیده‌اش گشوده است، جهاد لباس تقوا، زره محکم و مطمئن الهی است (نهج‌البلاغه، خطبه ۳۷).

امام محمدباقر (ع) در حدیثی جهاد را اوج عظمت تلقی کرده و خطاب به سلیمان بن خالد فرمود: آیا می‌خواهی از اصل، فرع و قله اسلام برایت بگویم؟ سلیمان بن خالد می‌گوید: آری، ای فرزند رسول خدا. حضرت این چنین می‌فرماید: اصل و عمود (خیمه) اسلام، نماز و فرع آن زکات و قله و اوج عظمتش، جهاد است (بحارالانوار، ج ۶۹: ۳۹۲).

نتایج و ثمرات جهاد

به استناد آیات و روایات فراوانی که وجود دارد، نتایج و ثمرات جهاد؛ شامل پاداش عظیم الهی برای جهادگران، هدایت و نصرت الهی، استقلال و نفی استیلای اجانب، خلاصی از کید دشمنان، بروز استعدادها، ایجاد فرصت خلق آثار قرین با امید به فضل و رحمت و عنایت پروردگار عالم می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق، پژوهشی کیفی با رویکرد استقرائی بوده و از نظر هدف در ردیف تحقیقات کاربردی - توسعه‌ای قرار می‌گیرد که از روش‌های تحلیل محتوای کیفی و داده‌بنیاد برای طرح و تدوین نظریه، بهره‌گیری شده است. ضمن اینکه جهت تبیین تجربیات نظام در حوزه جهاد سازندگی نیز از روش پیمایشی و خبرگی استفاده شده و تعدادی مصاحبه عمیق و هدفمند تا حد اشباع نظری با بنیان‌گذاران و مدیران راهبردی این نهاد انجام گردید. داده‌های مورد استناد در این تحقیق شامل چهار گروه به شرح جدول می‌باشند.

جدول شماره ۱: داده‌های مورد استناد تحقیق

ردیف	عنوان داده	تعداد قطعه کدها
۱	گفت‌وگوهای ولایت فقیه (فرمایشات و تدابیر حضرت امام خمینی ^(ره) در حوزه جهاد سازندگی)	19
۲	گفت‌وگوهای ولایت فقیه (فرمایشات و تدابیر حضرت امام خامنه‌ای ^(مدظله‌العالی) در حوزه جهاد سازندگی)	15
۳	موارد مرتبط با جهاد سازندگی در قانون اساسی	15
۴	تجارب نظام در حوزه جهاد سازندگی	81

چارچوب روش نظریه داده‌بنیاد در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی

با توجه به اهمیت موضوع، به شرح ذیل چارچوب روش نظریه داده‌بنیاد، تعریفی از الگو و الگوی پارادایمی و منطق شکل‌گیری الگوی پارادایمی جهاد سازندگی تشریح گردیده است.

نظریه داده‌بنیاد، با ارائه یک روش سامانمند دقیق برای مفهوم‌سازی می‌تواند محققان را یاری کند. تئوری‌های استخراج‌شده از روش نظریه داده‌بنیاد، به‌صورت استقرایی از پدیده مورد مطالعه، منشعب می‌گردند. این تئوری‌ها، از طریق جمع‌آوری سامانمند داده‌های تجربی و تجزیه و تحلیل آن‌ها، کشف و توسعه داده می‌شوند. جمع‌آوری اطلاعات و بسط نظریه، ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. در نظریه داده‌بنیاد، تحقیق با یک تئوری و سپس اثبات آن آغاز نمی‌شود، بلکه روند تحقیق با یک حوزه مطالعاتی شروع گردیده و به تدریج، موارد مرتبط پذیرا می‌گردند (استراوس و کربین، ۱۹۹۸: ۵۰). گلیسر و استراوس (۱۹۶۷ م) در کتابی با عنوان «کشف نظریه داده‌بنیاد» بیان کردند: موضوع اصلی کتاب ما، کشف تئوری بر اساس گردآوری نظام‌مند داده در پژوهش‌های علوم اجتماعی است. هر فصل این کتاب، به مرحله‌ای می‌پردازد که ما در فرآیند تولید تئوری، پشت سر گذاشته‌ایم. انگیزه اصلی از معرفی این تئوری، رسیدن به مرحله‌ای از شناخت در

مورد موضوع مورد مطالعه است که ما را قادر می‌سازد نظریه‌ای را که ساخته‌ایم، بر اساس داده‌های واقعی استحکام بخشیم (گلیسر و استراوس، ۱۹۶۷: ۱۳).

استراوس و کوربین^۱ سه فن کدگذاری را پیشنهاد دادند: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی (لی، ۲۰۰۱: ۴۷).

پاول^۲ می‌گوید: نظریه داده‌بنیاد، روشی است که نظریه‌ها، مفاهیم، فرضیه‌ها و قضایا را طی یک فرایند منظم، به‌جای استنتاج از پیش‌فرض‌های قبلی، سایر پژوهش‌ها یا چارچوب‌های نظری موجود، به‌طور مستقیم از داده‌ها کشف می‌کند (پاول، ۱۹۹۹: ۶۷).

نیومن^۳ معتقد است نظریه داده‌بنیاد مجموعه‌ای از شیوه‌ها برای توسعه دادن نظریه استقرایی در مورد یک پدیده است (نیومن، ۱۹۹۷: ۲۳۴).

برخی از تعاریف الگو به شرح زیر قابل ارائه است:

الگو به ما کمک می‌کند که به متن و درون پدیده‌هایی که نمی‌توانیم به‌طور مستقیم آن‌ها را ببینیم هدایت شویم. الگوی جزئی کوچک یا بازسازی کوچکی از یک شیء بزرگ است که از لحاظ کارکرد با شیء واقعی یکسان است (گرگی و برخورداری، ۱۳۸۸: ۳۳).

موسویان معتقد است الگو تصویر و نمایی از واقعیت است. همچنین روابط بین اجزای پدیده‌ها را نشان می‌دهد (موسویان، ۱۳۸۹: ۱۷۲).

کاپلان^۴ معتقد است الگو وسیله‌ای است ساده و مناسب در اختیار خطی‌مشی‌گذار و تحلیلگر و طرح فرضیه خاص که باید آزمون شود (کاپلان، ۱۹۷۶: ۳۳۵).

از نظر حمیدی‌زاده الگوی برداشتی انتزاعی از دنیای واقعی، بازسازی و خلاصه‌شده‌ای از روابط بین متغیرها و پدیده‌های تأثیرگذار و یک چارچوب مفهومی پویا در تشریح، پیش‌بینی و تفسیر واقعیت‌ها است (حمیدی‌زاده، ۱۳۷۹: ۳۰).

1: Strauss & Corbin

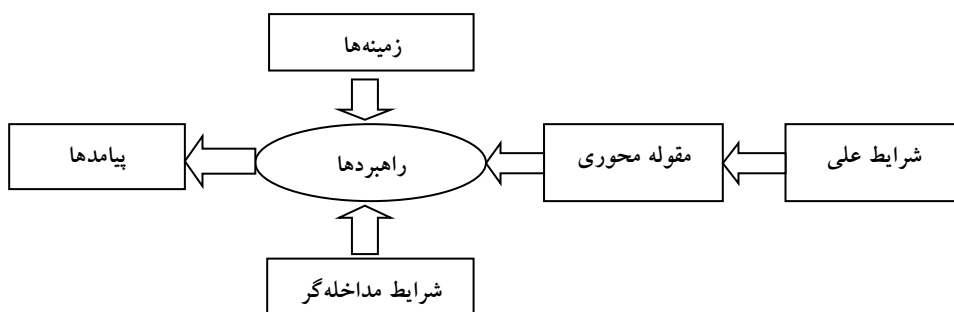
2: Lee

3: Powell

4: Neuman

5: Kaplan

الگوی پارادایمی به روشن شدن روابط میان یک پدیده، علل، پیامدها و راهبردهایی که در آن حضور دارند، کمک می‌کند. این پارادایم کدگذاری‌شده، در حقیقت در خدمت تسهیل، کشف یا ساخت این روابط میان پدیده‌ها، مفاهیم و مقولات است (ایمان، ۱۳۹۳: ۸۱). مطابق نظریه استراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸ م) چارچوب نظری این تحقیق می‌بایست براساس الگوی زیر ارائه گردد.

شکل شماره ۱: چارچوب نظری الگوی پارادایمی

طبق نظر کرسول^۲ (۲۰۰۵ م) برای ترسیم نهایی الگوی پارادایمی از مقوله‌های زیر استفاده می‌شود:

- ۱- مقوله محوری (صورت ذهنی حاصل از پدیده‌ای که اساس فرآیند است).
 - ۲- شرایط علی (مقوله‌های مربوط به شرایطی است که بر مقوله محوری اثرگذار است).
 - ۳- شرایط زمینه‌ای (مقتضیات یا عوامل زمینه‌ای که بر تحقق راهبردها اثرگذار است).
 - ۴- شرایط واسطه‌ای (شرایط زمینه‌ای که در تحقق راهبردها مانع ایجاد می‌کنند).
 - ۵- راهبردها (کنش‌ها یا برهم‌کنش‌هایی که از پدیده اصلی منتج می‌شوند).
 - ۶- پیامدها (خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها) (کرسول، ۲۰۰۵: ۴۰۱).
- همچنین استراوس و کوربین (۱۹۹۸ م) بر اساس رهیافت نظام‌مند خود معتقدند، مجموع مقوله‌های مستخرج از داده‌های خام، در قالب الگویی به نام الگوی کدگذاری

^۱ Strauss & Corbin

^۲ Creswell

محوری (الگوی پارادایمی) گردآوری می‌شوند. این الگو شامل شش جعبه یا محور به ترتیب زیر است:

۱- شرایط علی: مقوله‌های مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارند و در حقیقت حضور آن‌ها علت اصلی رخ دادن پدیده و یا موضوع مورد مطالعه محسوب می‌گردد.

شرایط علی رویدادهایی است که موقعیت‌ها، مباحث و مسائل مرتبط با پدیده را خلق می‌کنند و تا حدی تشریح می‌کنند که چرا و چگونه افراد و گروه‌ها به آن پدیده مبادرت می‌ورزند. در واقع، منظور از شرایط علی، رویدادها یا اتفاقاتی است که بر آن پدیده تأثیر گذاشته و منجر به بروز آن می‌شود.

۲- مقوله محوری: مقوله‌ای اصلی که می‌توان دیگر مقوله‌ها را به آن ربط داده و به کرات در داده‌ها ظاهر می‌شود.

۳- راهبردها: کنش‌ها و برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شوند.

۴- زمینه: شرایط خاصی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند و زمینه‌های رشد و توسعه و یا احیاناً محدودیت‌ها و چالش‌ها را به وجود می‌آورند.

شرایط زمینه‌ای، شرایطی است که راهبردها و اقدامات تحت آن، به اداره پدیده می‌پردازند.

۵- شرایط مداخله‌گر: شرایط زمینه‌ای عمومی که بر راهبرها تأثیر می‌گذارند.

شرایط مداخله‌گر، شرایط وسیع و عامی همچون فرهنگ، فضا و ... است که به‌عنوان تسهیل‌گر و یا محدودکننده راهبردها عمل می‌کند. این شرایط، اجرای راهبردها را تسهیل و تسریع کرده و یا به‌عنوان یک مانع دچار تأخیر می‌کند.

۷- پیامدها: خروجی‌های حاصل از به‌کارگیری راهبردها.

در این تحقیق، دکترین و سیاست‌ها که برگرفته از گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی هستند به‌عنوان مقوله محوری تعیین گردیدند. استراوس ویژگی‌هایی را برای انتخاب یک مقوله محوری مطرح کرده، از آن جمله این است که آن مقوله باید محور باشد؛ یعنی اینکه، همه مقوله‌های اصلی دیگر بتوانند به آن ربط داده شوند و باید به‌کرات در داده‌ها ظاهر

شوند. این به آن معنا است که در همه یا تقریباً همه موارد نشانه‌هایی وجود دارد که به آن مفهوم اشاره می‌کند (لی، ۲۰۰۱: ۵۱).

دکترین و سیاست‌ها این ویژگی‌ها را دارا بوده و در حقیقت به‌عنوان ارکان جهت‌ساز مطرح بوده و رسالت، فلسفه وجودی، ارزش‌های محوری و نحوه تحقق برنامه از این ارکان حاصل می‌شود و جهت سایر مقولات را روشن می‌کند و به همین دلیل به‌عنوان مقوله محوری محسوب می‌گردند.

اگر راهبرد را یک طرح عملیاتی جهت هماهنگی و سازمان‌دهی اقدامات برای دستیابی به هدف بدانیم و بر اساس رهیافت نظام‌مند استراوس و کوربین، آن را کنش‌ها و برهم‌کنش‌های خاصی که از مقوله محوری حاصل می‌شود، تلقی کنیم، به این نتیجه می‌رسیم که در این الگو، راهبردها در شش محور مدیریتی، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت و رهبری، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا، نظارت و ارزیابی تعریف گردیده و از تجربیات نظام در حوزه جهاد سازندگی با انجام مصاحبه عمیق با خبرگان این حوزه استخراج گردیدند.

شرایط خاصی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند، زمینه نامیده می‌شوند. با توجه به این تعریف، برای اجرای راهبرد، شرایط خاصی نیاز بوده و تا زمینه وجود نداشته باشد، راهبردها به‌خوبی به نتیجه نمی‌رسند. با توجه به ذات مردمی جهاد سازندگی، شرایط زمینه‌ای در الگوی پارادایمی این نهاد به‌طور عمده مرتبط با مطالبه‌گری و خواست مردم و مشارکت آنان و وجود روحیه جهادی، انگیزه غیرمادی، وحدت و همدلی بین مردم و مسئولین تعریف گردید که با وجود آن‌ها شاهد اجرای راهبردهای پیش‌گفته خواهیم بود.

شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای عمومی است که بر راهبرد تأثیر می‌گذارند. با توجه به ماهیت این شرایط، وجود و یا عدم وجود آن‌ها ممکن است به‌عنوان یک مانع در محقق شدن راهبردها عمل کنند. در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی، شرایط مداخله‌گر در سه بخش عوامل رفتاری، عوامل ساختاری و عوامل محیطی تعریف گردیدند.

پیامد به‌عنوان یک رویداد یا پدیده است که می‌تواند دارای آثار و نتایج متفاوت باشد. پیامد اجرای راهبردها در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی شامل استواری اسلام ناب

محمدی (ص)، گسترش عدالت اجتماعی، رشد اخلاق و معنویت، سازندگی روستاها، خودکفایی و فقرزدایی خواهد بود.

جامعه آماری تحقیق و چگونگی نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل جامعه آماری اسنادی و جامعه آماری خبرگی است. جامعه آماری اسنادی دربرگیرنده کلیه بیانات و آثار مکتوب امام و رهبری در رابطه با جهاد سازندگی و اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مرتبط با جهاد سازندگی و جامعه آماری خبرگی شامل مدیران راهبردی حوزه جهاد سازندگی است. در مورد جامعه آماری اسنادی، نمونه‌گیری به صورت تمام‌شمار انجام گردید و در مورد جامعه آماری خبرگی با استفاده از نظریه مبنایی از روش اشباع نظری استفاده و در مجموع به تعداد ۵۱ نفر برآورد گردید. روش گردآوری داده‌ها و جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و استفاده از کتاب‌های علمی و تخصصی در زمینه تحقیق، مقالات علمی و پژوهشی و سایت‌های اینترنتی و ابزار روش میدانی پژوهش، مورد نظر مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق به منظور تحلیل داده‌های ورودی از دو روش تحلیل محتوای کیفی و روش داده‌بنیاد بهره‌گیری شده است. سندلوسکی^(۱۹۹۵ م) تحلیل محتوا را یکی از روش‌های تجزیه و تحلیل مطالعات کیفی می‌داند که به وسیله آن، داده‌ها خلاصه، توصیف و تفسیر می‌شوند.

روش داده‌بنیاد، یک رویکرد استقرایی برای کشف مفاهیم است و سازوکاری ارائه می‌دهد تا مفاهیم مهم موضوع پژوهش بر اساس داده‌ها شناسایی شوند. مراحل اصلی روش داده‌بنیاد در این پژوهش شامل: الف- کدگذاری باز که در آن مفاهیم و ویژگی‌های آن‌ها پدید آمدند و محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها مشخص گردید تا در مرحله بعد، کدگذاری حول این

محورها انجام گیرد. ب- کدگذاری محوری که فرآیند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده از حالت کاملاً باز خارج شد و شکلی گزیده به خود گرفت و بین مفاهیم ارتباط برقرار گردید. ج- کدگذاری انتخابی که در حقیقت با توجه به کدها و مفاهیم شناسایی شده در دو مرحله قبل به استحکام بیشتر فرآیند کدگذاری و یکپارچه‌سازی و بهبود مفاهیم پرداخته شد. برای انجام تحلیل‌های محتوای کیفی و داده‌بنیاد که منجر به کدگذاری باز، مفاهیم و مقوله‌ها در حوزه جهاد سازندگی گردید، از نرم‌افزار مکس کیودا ۱۲^۱ و جهت آمار توصیفی از نرم‌افزار SPSS استفاده گردید.

روایی و پایایی تحقیق

برخی از پژوهشگران مانند جانسون و کریستنسن^۲ (۲۰۰۸ م) بحث درباره اعتبار و روایی^۳ داده‌ها و نتایج پژوهش را به‌طور سنتی مربوط به پژوهش‌های کمی می‌دانند؛ اما کرسول^۴ (۲۰۰۵ م) معتقد است در پژوهش‌های کیفی نیز صحت و اعتبار داده‌ها و یافته‌ها بخش بسیار بااهمیت در فرآیند پژوهش است.

روایی اشاره دارد به میزانی که یافته‌ها واقعیت را توصیف می‌کنند. هدف تحقیق کیفی، درک جهان اجتماعی از منظر پژوهشگران به‌وسیله توصیف تفصیلی و دقیق از اقدامات شناختی و نمادین است (میلز و هابرمن؛ ۲۰۰۲: ۳۷).

اعتبار به این موضوع می‌پردازد که آیا موضوعی که ادعا می‌شود، به‌طور واقعی بررسی شده است؟ (مشابهت با کمی). نکته افتراق این است که در تحقیقات کمی، ایده‌های اعتبار بر شیوه‌هایی نظیر اعتبار مقیاس‌های رتبه‌بندی مورد استفاده در یک مصاحبه ساختارمند متمرکز می‌شود، اما در تحقیقات کیفی توجه به اعتبار تفاسیر است (فلیک، ۲۰۰۶: ۲۷). در این تحقیق برای اطمینان از روایی در مرحله کدگذاری باز، داده‌های متنوع در قالب مفاهیم به‌طور منظم آزمون و همچنین مفاهیم در قالب مقوله‌ها

^۱ Maxqda 12

^۲ Johnson & Christensen

^۳ Validity

^۴ Creswell

^۵ Miles & Huberman

به صورت منظم در حال متناسب شدن بودند و زمانی تأیید شدند که تناسب به خوبی رعایت شده و مورد تأیید خبرگان قرار گرفتند.

ضمن اینکه در این پژوهش با استفاده از مطالعات اکتشافی و نظر خبرگان، بعد از اینکه صحت عناصر چارچوب مفهومی و اصلاح و تعدیل آن شکل گرفت، یک پرسشنامه محقق‌ساخته نیز که شامل سؤالات بسته با استفاده از طیف لیکرت و یک سؤال باز جهت دریافت اظهار نظر جامعه آماری، ارائه گردید و به همین منظور جهت اطمینان بیشتر از روایی تحقیق از شاخص نسبت روایی محتوایی که توسط لاوشه طراحی شده است، استفاده شد و تعداد ۱۱ پرسشنامه جهت «پیش‌آزمون» بین ۱۱ نفر خبره در حوزه جهاد سازندگی توزیع شد که پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و تحلیل اطلاعات مربوطه، به شرح جدول زیر نتیجه گرفته شد که پرسشنامه محقق‌ساخته از روایی بسیار بالایی برخوردار است.

جدول شماره ۲: نسبت روایی محتوایی

مقوله‌ها	تعداد سؤالات	تعداد خبرگان پاسخ‌دهنده	میانگین CVR	حداقل قابل قبول
دکترین	۲۱	۱۱	۰/۸۵	۰/۵۹
سیاست	۱۴	۱۱	۰/۸۵	۰/۵۹
برنامه‌ریزی	۱۵	۱۱	۰/۸۰	۰/۵۹
سازمان‌دهی	۱۲	۱۱	۰/۸۲	۰/۵۹
هدایت و رهبری	۳۳	۱۱	۰/۸۹	۰/۵۹
هماهنگی	۶	۱۱	۰/۹۰	۰/۵۹
پیاپی‌سازی و اجرا	۷	۱۱	۰/۹۰	۰/۵۹
نظارت و ارزیابی	۸	۱۱	۰/۸۸	۰/۵۹

پایایی^۳ بیانگر پایداری و تشابه نتایج اندازه‌گیری در دوره‌های مختلف زمانی است. ممیزی تحقیق را می‌توان به منزله روش خوبی برای بهبود پایایی پیشنهاد کرد (میزوپاپ، ۲۰۰۰: ۵۰).

در پژوهش کیفی برای رسیدن به پایایی، به کارگیری چهار راهکار زیر ضروری است: استفاده از فرایندهای ساخت‌یافته از مصاحبه‌های همگرا.

- ۱- سازمان‌دهی فرایندهای ساخت‌یافته برای ثبت، نوشتن و تفسیر داده‌ها.
 - ۲- وجود حداقل دو نفر برای انجام مصاحبه به‌صورت جداگانه، اما موازی با یکدیگر و مقایسه یافته‌های دو و یا چند محقق.
 - ۳- استفاده از کمیته راهنما برای ارزیابی و اجرای برنامه مصاحبه. بنابراین، اگر اعضای کمیته با همدیگر در مورد پدیده‌ای اجماع داشته باشند، در این صورت ارزیابی جمعی آن‌ها صورت عینی و علمی به خود خواهد گرفت (رائو و پری، ۲۰۰۳).
- در این تحقیق به‌صورت سیستمی و مداوم از نظرات خبرگان حوزه جهاد سازندگی در همه مراحل تحقیق استفاده گردید و متون پیاده‌شده از مصاحبه‌ها و همچنین متن جامعه اسنادی به‌دقت مورد مطالعه و واکاوی قرار گرفت و مقولات حاصل از مفاهیم و کدهای باز توسط خبرگان و متخصصین، کنترل و مورد تأیید قرار گرفتند. از طرفی طبق قواعد علم آمار اگر مقدار ضریب آلفای کروباخ پرسشنامه‌ای بیشتر از ۰.۷۰ باشد، پرسشنامه مورد نظر پایا بوده و آماده تحلیل و استنباط برای جامعه است.
- در جدول زیر پایایی عوامل پرسشنامه مورد آزمون قرار گرفته و همان‌گونه که ملاحظه می‌شود همه مقوله‌ها پایا بوده و از آلفای کروباخ و پایایی بسیار خوبی برخوردار بوده که حاکی از همگونی مقولات پرسشنامه بوده و لذا پایایی این تحقیق تأمین و به‌خوبی تضمین گردیده است.

جدول شماره ۳: آزمون پایایی مقوله‌ها

مقوله‌ها	تعداد پاسخ‌دهندگان	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کروباخ
دکترین	۵۱	۲۱	۰,۹۲۴
سیاست	۵۱	۱۴	۰,۸۷۶
برنامه‌ریزی	۵۱	۱۵	۰,۸۹۱
سازمان‌دهی	۵۱	۱۲	۰,۸۸۱
هدایت و رهبری	۵۱	۳۳	۰,۹۴۲
هماهنگی	۵۱	۶	۰,۷۵۹
پیاده‌سازی و اجرا	۵۱	۷	۰,۸۴۶
نظارت و ارزیابی	۵۱	۸	۰,۷۸۵

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، ابتدا کدگذاری باز انجام گردید و سپس در مرحله بعد مفاهیم استخراج گردیدند و از مفاهیم به مقوله‌ها رسیدیم.

جدول شماره ۴: نمونه کدگذاری باز در بیانات، فرمان‌ها و تدابیر ولایت معظم فقیه

متن بیانات	کدگذاری باز	منبع
از زحمات جهاد در روستاها و جبهه‌ها تشکر و تقدیر می‌نمایم. زحمات جهاد در سراسر ایران چشمگیر و مورد تصدیق همه ما بوده است. توجه کنید که کارهایتان برای خدا باشد. شما از خدا پاداش بخواهید نه از دولت و ملت.	کار برای خدا	صحیفه امام خمینی ^(ره) ، جلد ۱۸
شروع نوآوری و جرأت و جسارت ورود در میدان ابتکار، نکته‌ای است که در اول، در امثال جهاد و نهادهای انقلابی پدید آمد و بر محور آن حرکت شد. راز این همه چیست؟ راز همه این موفقیت‌ها در بخش‌های مختلف، تمسک به ایمان انقلابی است.	ایمان انقلابی	بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از مسئولان جهاد سازندگی (۱۳۷۷/۷/۱۵)

جدول شماره ۵: نمونه مفاهیم و مقوله‌ها در بیانات، فرمان‌ها و تدابیر ولایت معظم فقیه

مقولات	مفاهیم	کدهای باز
دکترین	ارزش‌های محوری	کار برای خدا
		ایمان انقلابی
سیاست‌ها	اجرایی	سازندگی با کمک مردم
		حرکت جهادی

همان‌گونه که در جداول بالا ملاحظه می‌گردد، از بیانات حضرت امام^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) کدهای کار برای خدا و ایمان انقلابی استخراج گردید و سپس با توجه به شباهت و هم‌جنس بودن این دو کد، در قالب مفهومی به نام ارزش‌های محوری، دسته‌بندی گردیدند و به همین کیفیت سایر کدها و مفاهیم شکل گرفت و آنگاه مفاهیم مشابه در قالب مقولات سازمان‌دهی شدند که در مثال بالا مقوله‌ای به نام دکترین شامل ارزش‌های محوری و کدهای کار برای خدا و ایمان انقلابی حاصل گردید. در جدول زیر نتیجه نهایی این فرآیند ذکر می‌گردد.

جدول شماره ۶: کدها، مفاهیم و مقولات مرتبط با حوزه جهاد سازندگی در بیانات، فرمان‌ها و تدابیر

ولایت معظم فقیه و قانون اساسی

منبع	کدها	مفاهیم	مقولات	ردیف
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	بصیرت	ارزش‌های محوری		۱
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	پادشاهی الهی			۲
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	پیاده‌سازی احکام اسلام			۳
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	خدمتگزاری با جهاد اکبر			۴
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	سازندگی بالاترین عبادت			۵
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	کار برای خدا			۶
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	ارتباط باخدا			۷
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	ایمان انقلابی			۸
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	جسارت و توکل			۹
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	احیای معنوی و مادی جامعه			۱۰
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	تقویت ایثارگران			۱۱
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	حمایت از مستضعفین			۱۲
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	رشد شخصیت انسانی			۱۳
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	گسترش ارزش‌های انقلابی			۱۴
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	حفاظت از محیط‌زیست			۱۵
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	ایثار	عناصر رفتاری	دستی	۱۶
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	تقدم جهاد نفس			۱۷
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	متکی به ملت			۱۸
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	آرمان‌گرایی واقع‌بین			۱۹
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	روحیه جهادی			۲۰
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	مومن و عازم			۲۱
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	مشارکت مردم			۲۲
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	تربیت نیروی انسانی	۲۳		
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	رعایت مقررات	عناصر ساختاری		۲۴
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)	سلسله‌مراتب			۲۵
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	انقلابی و کارآمدی			۲۶
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	پویایی			۲۷
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	سرعت و کارایی مضاعف			۲۸
جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینه‌ای (مدظله‌عالی)	مشارکت جوانان			۲۹
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	مدیریت شورایی			۳۰
قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	سازمان مستقل استانی			۳۱

ردیف	مقولات	مفاهیم	کدها	منبع	
۳۲	سیاست	برنامه‌ریزی	اعتماد به منابع انسانی	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	
۳۳			توجه به چشم‌انداز	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	
۳۴			توجه به مناطق محروم	قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	
۳۵			حفاظت از منابع طبیعی	قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	
۳۶			نقش محوری کشاورزی و منابع طبیعی	قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی	
۳۷		ایجاب	سیاست	پشتوانه مردمی	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)
۳۸				وحدت کلمه	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)
۳۹				همکاری مردم با دولت	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)
۴۰				سازندگی با کمک مردم	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)
۴۱				حرکت جهادی	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۴۲				کار بی‌وقفه	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۴۳				نوآوری	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۴۴				استفاده از نیروهای مسلح	قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی
۴۵				خودداری و مشارکت مردم	قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی
۴۶				برخورد با انحرافات	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)
۴۷				فکر	سیاست
۴۸	نظارت روحانیان	جهاد سازندگی در اندیشه و عمل حضرت امام خمینی (ره)			
۴۹	ارزشیابی و ارزیابی	قانون اساسی و اسناد بالادستی جهاد سازندگی			

مصاحبه خبرگی با بنیان‌گذاران و مدیران راهبردی جهاد سازندگی

جهت دستیابی به راهبردهای مورد عمل جهاد سازندگی ضمن بهره‌گیری از دانش تصریحی در این زمینه، با ۱۶ نفر از بنیان‌گذاران و مدیران این نهاد مصاحبه عمیق به عمل آمد و کدها، مفاهیم و مقولات به شرح جدول زیر استخراج گردیدند.

جدول شماره ۷: کدها، مفاهیم و مقولات مرتبط با جهاد سازندگی در تجربیات نظام مقدس جمهوری

اسلامی ایران

کدها	مفاهیم	مقولات	ردیف	
منعطف	تاکتیکی	برنامه‌ریزی	۱	
از پایین به بالا			۲	
دوطرفه			۳	
توازن محوری			۴	
منطبق با نیاز مردم			۵	
میدانی			۶	
اثربخشی			۷	
حل بحران اجتماعی	راهبردی		۸	
مردم‌محوری			۹	
خودکفایی محور			۱۰	
خدمت‌محوری			۱۱	
جامع‌نگری			۱۲	
توسعه روستایی			۱۳	
رویکرد فرهنگی			۱۴	
عدالت‌محوری	۱۵			
منطبق با نیاز	ساختار	سازمان‌دهی	۱۶	
تفویض اختیار			۱۷	
شورایی			۱۸	
ماتریسی و شناور			۱۹	
استقرایی			۲۰	
وظیفه‌مدار			۲۱	
غیر متمرکز			۲۲	
انعطاف‌پذیر	۲۳			
داوطلبانه بودن	منابع انسانی		۲۴	
همه باهم			۲۵	
خلاق			۲۶	
کادرسازی			۲۷	
تجربه‌گرایی	ویژگی‌های مدیریتی		هدایت و رهبری	۲۸
مطالبه‌گری در مردم				۲۹
ساده‌زیستی				۳۰
تلقی عبادت از کار		۳۱		

ردیف	مقولات	مفاهیم	کدها
۳۲	هدایت و رهبری	ویژگی های مدیریتی	تخصص گرایی
۳۳			جمع گرایی
۳۴			جذب نخبگان
۳۵			جوان گرایی
۳۶			بی هیاهو
۳۷			نفوذ در قلب ها
۳۸			شایسته سالاری
۳۹			حفظ بیت المال
۴۰			خطر پذیری
۴۱			تربیت نیروی انسانی
۴۲			تعبد
۴۳			جلب اعتماد مردم
۴۴			نوآوری و خلاقیت
۴۵			صمیمیت
۴۶			مشارکت پذیری
۴۷			عشق به کار
۴۸			اخلاص در عمل
۴۹			جامع نگری
۵۰			آرمان گرایی
۵۱			مستندسازی
۵۲			سبک مدیریت
۵۳	ارزش مداری		
۵۴	مسئولیت پذیری		
۵۵	تکلیف گرایی		
۵۶	ولایت محوری		
۵۷	فطرت گرایی		
۵۸	اذن فحوا (عمل بر اساس بینش)		
۵۹	کارمحوری		
۶۰	رهبری قیادی		
۶۱	هماهنگی	مکانیسم ساختاری	
۶۲			انعطاف پذیری
۶۳			تشکیلات دهستان
۶۴	هماهنگی	مکانیسم انسانی	دستورالعمل های راهنما
۶۵			تفکر توسعه ای
۶۶			هویت مردمی
۶۷	پیاده سازی و اجرا	بستر سازی	آموزش عمومی

ردیف	مقولات	مفاهیم	کدها
۶۸			آموزش عقیدتی و حرفه‌ای
۶۹			نهیست تربیت متخصصین
۷۰			آموزش محور بودن
۷۱			دانش‌بنیان بودن
۷۲			مهارت‌های تخصصی
۷۳			اقدامات اجرایی
۷۴	نظارت و ارزیابی	سطوح	نظارت الهی
۷۵			تقوآم‌محوری
۷۶			خودسازی
۷۷			خودکنترلی
۷۸			خودارزیابی
۷۹		شیوه‌ها	کنترل‌های تخصصی
۸۰			نظارت عمومی
۸۱			کمیته نظارت و بازرسی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های این تحقیق، با استفاده از نظریه داده‌بنیاد، مقوله‌محوری در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی، دکترین و سیاست‌های این نهاد بوده که دکترین در این پژوهش اصولی است که به‌عنوان چتری برای همسو، هماهنگ و هم‌افزا نمودن تصمیمات و اقدامات در حوزه جهاد سازندگی و هدایت‌کننده اقدامات در پشتیبانی از برنامه‌ها در راستای تأمین و دستیابی به اهداف بوده و سیاست به معنای تعیین بایدها، نبایدها، اولویت‌ها و توصیه‌هایی مبتنی بر اهداف است که چراغ راهنمای تدوین راهبردها در این حوزه قرار گرفته و دستیابی به اهداف را تسهیل می‌نماید و از بیانات و تدابیر حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و همچنین بندهای مرتبط با جهاد سازندگی در قانون اساسی اخذ گردیده است.

بر اساس مصاحبه عمیق با خبرگان حوزه جهاد سازندگی و تحلیل محتوای کیفی آن، راهبردهای این نهاد در مقوله‌های مدیریتی استخراج گردید و این نتیجه حاصل شد که جهاد سازندگی سازمانی بود با راهبرد برنامه‌ریزی منعطف و میدانی که براساس منطق

انقلاب و امام^(ره)، رویکرد خدمت‌محوری و عدالت‌گستری داشته و دارای سازمان‌دهی استقرایی و شورایی با تأکید بر منابع انسانی خلاق بود. جنبه رهبری در این سازمان قوت بیشتری داشت و با ویژگی‌های تکلیف‌گرایی و مسئولیت‌پذیری و قیادی و مبتنی بر اذن فحوا به صورت شبانه‌روزی در خدمت روستاییان محروم و مستضعف بود.

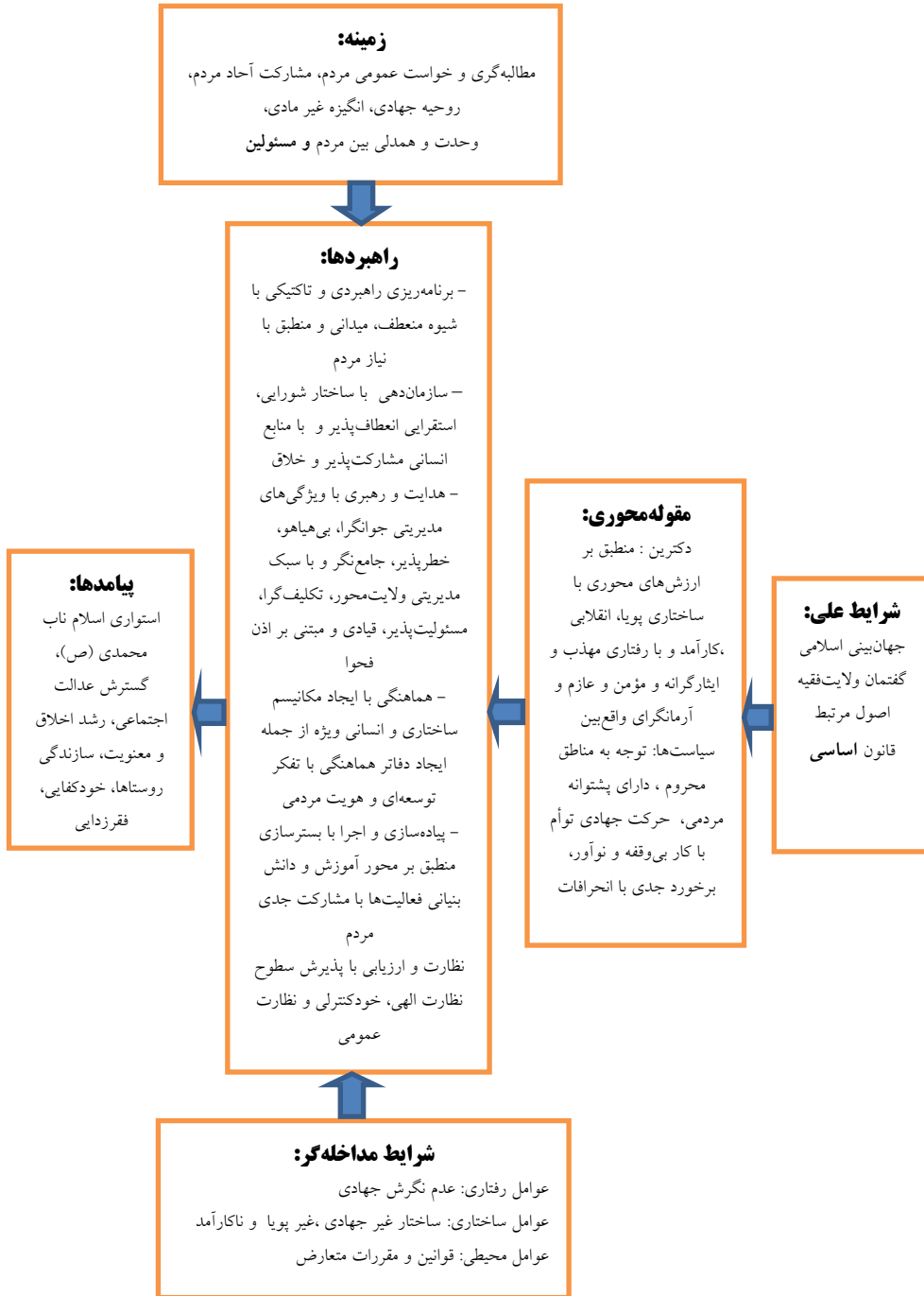
راهبرد این نهاد در مقوله هماهنگی، ایجاد دفاتر جهاد در سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها جهت توسعه و ترویج تفکر جهادی در ساختارهای سنتی بود. ضمن اینکه در ذات این نهاد مردمی، عنصر هماهنگی نهفته بود. جهاد سازندگی نهادی بود که به آموزش و دانش‌بنیانی فعالیت‌ها اهمیت بسیاری می‌داد و در همین راستا محققین فراوانی را تربیت نمود که راهبرد پیاده‌سازی و اجرا را با مشارکت مردم به‌خوبی عملیاتی نمود. این نهاد با تربیت کادر متدین و انقلابی، در مقوله نظارت و ارزیابی، راهبرد پذیرش نظارت الهی و خودکنترلی و همچنین نظارت عمومی را اتخاذ نمود.

جهاد سازندگی، نهادی بود که براساس مبانی دینی و جهان‌بینی اسلامی و گفتمان ولایت معظم فقیه شکل گرفت و در بعضی از اصول قانون اساسی نیز به مأموریت‌های آن پرداخته شد. لذا این عوامل به‌عنوان مقوله علی در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی تعیین گردید.

زمینه‌ای که باعث شد تا راهبردهای جهاد سازندگی به نتیجه برسد و در مدت کوتاهی اقدامات وسیعی در زمینه عمران و آبادانی کشور صورت گیرد، شامل مطالبات و توقع مردم مستضعف و محروم مناطق روستایی از نظام نوپای انقلاب اسلامی جهت رفع محرومیت‌ها و مشارکت جدی همه طبقات اجتماعی در این امر مهم، روحیه جهادی، ایثارگرانه و خداجویی جهادگران و همچنین اتحاد و وحدت بین متولیان این امر با مردم بود که توانست شرایط لازم را برای اثرگذاری بر راهبردها فراهم کند.

شرایط مداخله‌گر در این الگو به‌عنوان عواملی که باعث ایجاد مانع در تحقق راهبردهای مذکور می‌شود، در حوزه رفتار فردی شامل فقدان نگرش جهادی در حوزه سازمانی شامل ساختار غیر جهادی، غیر پویا و ناکارآمد و در حوزه عوامل محیطی، شامل وجود قوانین و مقررات متعارض می‌باشد.

درمجموع باید اذعان نمود که تبیین گفتار امام و رهبری، قانون اساسی و تجارب نظام در حوزه جهاد سازندگی نشان می‌دهد، برای عبور از مشکلات کشور و حرکت دادن رو به جلوی آن به مدیریتی نیازمند است که الهام گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد دینی بوده و با خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی و انجام کار مجاهدانه و جهادی و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت باشد. در این صورت جامعه شاهد پیامدهای مثبت این نوع مدیریت؛ یعنی استواری اسلام ناب محمدی (ص)، رشد اخلاق و معنویت و فقرزدایی و گسترش عدالت اجتماعی خواهد بود.

شکل شماره ۲: الگوی پارادایمی جهاد سازندگی

پیشنهادات

با توجه به نتایج تحقیق و به‌خصوص مقوله‌محوری آن که در حقیقت نقطه ثقل نظریه داده‌بنیاد می‌باشد و از طرفی آشکار شدن پیوند بین مقولات در الگوی پارادایمی جهاد سازندگی و همچنین توفیقات بسیار ارزشمند این نهاد در عرصه محرومیت‌زدایی، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد.

- ضرورت توجه سازمان‌های اداری کشور به انعطاف‌پذیری و میدانی بودن برنامه‌ریزی، استقرایی و غیرمتمرکز بودن سازمان‌دهی و چابک‌سازی ساختار سازمانی، اعمال سبک مدیریت ولایی و قیادی مبتنی بر اذن فحوا با مسئولیت‌پذیری بالا، بسط اخلاق اسلامی در منابع انسانی توأم با ایجاد روحیه آرمان‌گرایی واقع‌بینانه و توسعه و تقویت روحیه خودکنترلی در آنان جهت وصول به ساختار اداری پویا و کارآمد.
- ضرورت توجه جدی وزارت جهاد کشاورزی به تربیت نیروی انسانی مؤمن با روحیه جهادی، ایثارگر، خلاق و نوآور برای احیای ارزش‌های جهاد سازندگی و مآلاً نیل به توفیقات بیشتر.
- ضرورت جلب مشارکت واقعی روستاییان و عشایر و سازمان‌دهی مطلوب افراد داوطلب در راستای حفاظت و احیاء منابع طبیعی و توسعه کشاورزی کشور با سازوکارهای بهبود معیشت آنان و ایجاد اشتغال پایدار توسط وزارت جهاد کشاورزی.
- انجام پژوهشی مستقل برای آسیب‌شناسی حذف نهاد جهاد سازندگی و در صورت لزوم احیای آن با راهبردهای جدید و منطبق بر اقتضائات کشور.

فهرست منابع و مآخذ

الف. فارسی

- قرآن کریم، ترجمه آیت الله مشکینی.
- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع).
- صحیفه حضرت امام خمینی (ره) (۱۳۸۹)، ج ۷، ۲۱، ۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۶، ۱۴، ۱۳، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، نشر عروج.
- مجموعه بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قابل دسترسی در سایت: www.khamenei.ir
- شیخ حر عاملی (۱۰۸۲ ق)، وسائل الشیعه، ج ۱۱، قم، انتشارات آل‌البتت الإحياء التراث.
- مجلسی، محمدباقر (۱۱۱۰ ق)، بحار الانوار، ج ۶۹، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- آرمنسد، پیمان؛ ذبیحی طاری، رضا (۱۳۸۸)، بررسی سبک مدیریت جهادی و سایر سبک‌های مدیریتی، تهران، انتشارات وزارت جهاد سازندگی.
- احمدی، سید علی اکبر (۱۳۸۸)، بهره‌گیری از الگوی مدیریت جهادی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ایروانی، محمدجواد (۱۳۷۷)، نهادگرایی و جهاد سازندگی، تهران، انتشارات وزارت جهاد سازندگی.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۳)، روش‌شناسی تحقیقات کیفی، قم، انتشارات حوزه و دانشگاه.
- حمیدی‌زاده، محمدرضا (۱۳۷۹)، پویایی‌های سیستم، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- خواجه نادری، مصطفی؛ علامه، سید محسن؛ ناظمی اردکانی، مهدی (۱۳۹۲)، بررسی و تبیین الگوی مدیریت جهادی از منظر بنیان‌گذاران نهادهای انقلاب اسلامی در چارچوب مدل سازمان‌های تحول‌آفرین VS مکنزی، اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- فیروزآبادی، سید حسن (۱۳۹۰)، از جهاد تا جهاد، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- شماعی کوهپائی، میلاد؛ اسمعیلی گیوی، محمدرضا (۱۳۹۳)، شناسایی و تبیین ابعاد مدیریت جهادی بر اساس تئوری داده‌بنیاد، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده مدیریت.
- علی‌احمدی، علیرضا؛ وحیدی منفرد، حسین (۱۳۹۲)، ساختار تشکیلات جهادی بر مبنای الگوی سیستمی مدل‌گرا، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- گرجی، ابراهیم و برخوردار، سجاد (۱۳۸۸)، مبانی روش تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، انتشارات ثالث.

- منصوریان، یزدان (۱۳۸۶)، گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد. *ویژه‌نامه همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی*، اصفهان، دانشگاه اصفهان.
- موسویان، سید مرتضی (۱۳۸۹)، شناخت تحول‌های فناوری در رسانه و الزام‌های راهبرد آینده. تهران، *فصلنامه مدیریت راهبردی*، سال اول، شماره ۱، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

ب. انگلیسی

- Creswell, J. W. (200۵), *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*, New Jersey: Upper Saddle River.
- Flick, Uwe (2006), *An Introduction to Qualitative research*, Sage Publication LTD.
- Glaser, B. and Strauss, A. (1967), *“The Discovery of the Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research”*, New York.
- Johnson, B, & Christensen, L.(2008), *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*, Sage
- Kaplan, A (1976), *The conduct of Inquiry: Methodology for Behavioral Science*, San Francisco: Chandler Press
- Lee, J. (2001), *A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use*, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebraska, In Proquest UMI Database.
- Mays, N, & Pope, C.(2000), “Assessing Quality in Qualitative Research”, *British Medical Journal*, Vol.320(7226): 50.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (۲۰۰۲), *Qualitative data analysis: A Sourcebook of New Methods*, Sage London; Beverly Hills.
- Neuman, Lawrence,(19۹۷), *Social Research Methods :Qualitative and Quantitative Approaches*, 3d. ed. Boston, Allyn and Bacon.
- Powell, R. (1999), “Recent Trends in Research: a Methodological Essay”, *Library and Information Science Research*, Vol. 21 No. 1, pp. 91-119
- Rao. Sally & Perry. Chad (2003), Convergent interviewing to build a theory in under-researched areas: principles and an example investigation of Internet usage in inter-firm relationships, *Qualitative Marke Research: An International Journal*, Vol. 6, No. 4, 2003, pp. 236-247.
- Sandelowski M. (1995). Sample size in qualitative research. *Res Nurs Health*; 18(2): 179- 83.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998), *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Technique*, (2nd Edition), Sage, Newbury Park, London